

**THE CONSTITUTIONAL PROTECTION OF THE FAMILY
AND THE IDEOLOGY OF A NEW SOCIAL ORDER**
**KONSTITUCYJNA OCHRONA RODZINY A IDEOLOGIA NOWEGO
ŁADU SPOŁECZNEGO**

Bronisław Sitek

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
bronislaw.sitek@gmail.com

Wincenty Bednarek

Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie

ABSTRACTS

Until recently, the family has been considered as a fundamental social unit. Contemporary philosophical trends, especially those related to gender, gradually put an end to the traditional concept of family built on the foundations of Roman and Christian culture. European constitutions still remain a reflection of the existing family model, which, however, are also subject to change under the pressure of new trends of thought propagated in great measure by the media and politicians. Analysis of the twelve EU constitutions shows that in the near future the high pressure on the amendment of the constitutions of these countries towards an adjustment to the new trends of thought should be expected.

Do niedawna rodziny były uznawane za podstawowe komórki społeczeństwa. Współczesne trendy filozoficzne, zwłaszcza te związane z płcią, stopniowo położyły kres tradycyjnej koncepcji rodziny, zbudowanej na fundamentach rzymskiej i chrześcijańskiej kultury. Konstytucje europejskie w dalszym ciągu pozostają odbiciem istniejącego modelu rodziny, które jednak podlegają również zmianom pod wpływem nowych trendów myślowych rozpowszechnianych przez mass-media i polityków. Analiza dwunastu konstytucji UE pokazuje, że w najbliższej przyszłości należy się spodziewać intensywnych działań mających na celu nowelizację konstytu-

cji tych krajów i dostosowania ich do nowych trendów myślowych.

KEY WORDS:

constitutions, the European Union, family, gender, constitutional law, natural law

Konstytucji Unii Europejskiej, rodzina, płeć, prawo konstytucyjne, prawo naturalne

WPROWADZENIE

Koncepcja rodziny na przestrzeni tysiącleci doznawała daleko idących przeobrażeń. Czynniki wpływającymi na jej kształt były uwarunkowania kulturowe, zwłaszcza religijne, stopień rozwoju cywilizacyjnego, w tym techniki i organizacji społeczeństwa, w końcu były to czynniki ekonomiczne i klimatyczne (Kaniewska, 2013, ss.437-452). Uwarunkowania kulturowe, głównie religijne, od najdawniejszych czasów określają pozycję jednostki w strukturze społecznej, w tym rodzinnej. Konkretnie treści dominującej ideologii danej epoki są elementem wtórnym wobec wykształconych zwyczajowo zachowań i form organizacyjnych, w tym rodziny. Wpływ na ich kształt mają silniejsze jednostki lub dominujące grupy. W okresie prokreacyjnym silniejszą fizycznie jednostką jest mężczyzna, co przez tysiąclecia ugruntowywało dominującą pozycję *mężczyzny w życiu publicznym i prywatnym*, a zwłaszcza w rodzinnym (Augustyniak, 2012, s. 205 n.).

Dominująca pozycja mężczyzn w konsekwencji przyczyniła się do powstania modelu rodziny patriarchalnej, typowej dla kultury antycznych Aten czy Rzymu (Rominkiewicz, 2012, s. 15 n.). Tylko w nielicznych kręgach kulturowych, szczególnie w Azji i Afryce, powstał model rodziny matriarchalnej, z centralną pozycją kobiety. U podłoża obu typów rodziny leży małżeństwo monogamiczne czy poligamiczne, w zależności od kultury. Trzeba zaznaczyć, że jest to stosunkowo uproszczone przedstawienie antropologicznej ewolucji rodziny na przestrzeni wieków (Levi-Strauss, 1996, s. 297-313).

Stopień rozwoju cywilizacyjnego poszczególnych społeczeństw przyczynił się do powstania procesu stopniowego odchodzenia od modelu rodziny wielopokoleniowej, zwłaszcza agnacyjnej na rzecz rodziny zatomizowanej, dwupokoleniowej (rodzice i dzieci) opartej na więzach krwi (rodzina kognicyjna) (Misztal-Konecka, 2007, s. 39 n.). Zmiany te spowodowały daleko idącą ingerencję prawną państwa w uregulowanie stosunków rodzinnych

tak o charakterze osobowym (np. adopcja, wzajemne obowiązki), jak i majątkowym, w tym obowiązku alimentacyjnego (Dyjakowska, 2007, s. 73-93). Pierwszą tak szeroką regulacją prawną było ustawodawstwo rzymskiego cesarza Oktawiana Augusta (Volterra, 2006, s. 835 n.; Evans Grubbs, 1995, s. 103 n.), który wprowadził obowiązek pozostawiania w legalnym związku małżeńskim (*iustum matrimonium*) oraz posiadania dzieci zrodzonych z legalną żoną (Robleda, 1970, s. 145 n.). Tak ukształtowana rodzina stała się podstawową jednostką organizacyjną społeczeństwa i motorem awansu społecznego oraz politycznego, poczynając od antyku, kończąc na czasach współczesnych. Ugruntowanie modelu rodziny opartej na małżeństwie dokonało się w nauce chrześcijańskiej, przede wszystkim poprzez podniesienie związku małżeńskiego do rangi sakramentu.

Znaczący wpływ na rozwój nowych modeli rodziny ma również stopień rozwoju ekonomicznego. Rodzina patriarchalna spełniała różne funkcje, w tym przede wszystkim zabezpieczenia społecznego. Rodzina, a właściwie jej głowa dysponowała całym majątkiem wypracowanym przez poszczególnych jej członków. W ten sposób można było zabezpieczyć potrzeby jednostek słabych, tj. dzieci, osób starszych czy chorych (Zawisza, 2013, s. 156-157). Rozwój ekonomiczny spowodował materialne uniezależnienie się kobiety od mężczyzny oraz stosunkowo szybką emancypację dzieci spod władzy rodzicielskiej poprzez uzyskanie statusu osoby ekonomicznie niezależnej.

W końcu czynnikiem mającym obecnie decydujący wpływ na zachodzące zmiany w kształcie rodziny jest rozwój technologii, głównie informatycznej. Dotychczas potrzeba kontaktu z drugim człowiekiem była zaspakajana w ramach tradycyjnej rodziny. Symbolem bliskości więzi rodzinnej był stół, który gromadził jej członków podczas posiłków. Okazją do utrzymania więzów rodzinnych były święta religijne, a zwłaszcza święta chrześcijańskie, takie jak Boże Narodzenie czy Wielkanoc. Dom spełniał nie tylko funkcję hotelową, ale **również było to miejsce rozrywki i** wypoczynku. Takiej wizji rodziny zgromadzonej w jednym miejscu, tj. w domu, sprzyjała bliskość miejsca prac. Taki jednak obraz spokojnego domu obecnie bardzo szybko ulega przekształceniom spowodowanym coraz większymi odległościami pomiędzy domem a miejscem pracy. Wiele osób wraca do domu rodzinnego tylko na weekendy. Symboliczny stół został zastąpiony komputerem, iphonem czy ipadem. Miejsce pracy stało się pierwszym, a niekiedy podstawowym miejscem egzystencji jednostki. Coraz więcej firm żąda od pracownika pełnej dyspozycyjności. W tym należy upatrywać wzrostu liczby osób, które

nie zawierają trwałych związków małżeńskich, a istniejące związki nieformalne stosunkowo łatwo się rozpadają. Stopniowo zanika koncepcja potrzeby ciepła rodzinnego, bliskości rodziców i dzieci, spotkania z rodziną bliższą i dalszą. W wielu krajach coraz mniej rodziny przyjeżdża na pogrzeby najbliższych nie tylko z powodu odległości, ale również braku jakichkolwiek więzi. Stąd nie do rzadkości należą przypadki pogrzebów bez żałobników. Praca, kariera zawodowa wytycza *ją* nowy krąg osób, który zastępuje rodzinę (Such-Pyrgiel, 2008a, ss.188–203).

Przemiany społeczne wywołane nowymi warunkami ekonomicznymi i rozwojem technologii legły u podstaw nowych trendów myślowych, wywołujących niepokoje społeczne. Należy do nich niewątpliwie koncepcja *gender*, wzbudzająca skrajne oceny i emocje. Jest ona odbiciem zachodzących zmian kulturowych opartych na silnym poczuciu wartości jednostki w oderwaniu od jakichkolwiek innych systemów wartości, w tym rodzinnych czy religijnych, głównie chrześcijańskich.

Nie wchodząc w ocenę nowych nurtów filozoficznych, w tym filozofii *gender*, warto zwrócić uwagę na warstwę normatywną, zwłaszcza konstytucyjną wybranych państw europejskich, a dotyczącą właśnie rodziny i jej centralnego miejsca w systemie prawnym. Analizie zatem zostaną poddane przepisy normatywne o charakterze konstytucyjnym państw dawnej tzw. dwunastki z pominięciem Wielkiej Brytanii (brak konstytucji) oraz Polski jako przedstawiciela nowych członków Unii. Taki dobór państw jest uzasadniony tym, że są one reprezentatywne dla polaryzacji poglądów na temat koncepcji rodziny. Taki eksperyment myślowy pozwoli na osiągnięcie podstawowego celu tych badań, a mianowicie na określenie stanu prawnego istniejącego w porządku konstytucyjnym wybranych państw Unii Europejskiej oraz odniesienie go do zachodzących zmian filozoficznych i społecznych (Tomanek, 2012, s. 47 n).

RODZINA JAKO WARTOŚĆ KONSTYTUCYJNA

Powszechnie uznawane jest, że konstytucja jest podstawowym aktem prawnym każdego porządku prawnego. Stąd też konstytucję określa się inaczej ustawą zasadniczą. Wszystkie inne akty prawne muszą być z nią zgodne, strażnikiem czego jest Trybunał Konstytucyjny. To właśnie w konstytucji zapisane są wszystkie podstawowe zasady prawa, będące fundamentem porządku prawnego każdego państwa. Charakterystyczne dla przedmiotowych konstytucji jest to, że powstały one zasadniczo po II woj-

nie światowej, a więc zostały oparte na zasadach wypracowanych w ramach współczesnej, ale typowej dla każdego państwa kultury prawnej. Procesy globalizacyjne wywarły również wpływ na kształtowanie się zasad prawnych o charakterze ponadnarodowym, dając początek międzynarodowej kulturze prawnej, której treści coraz szerzej przenikają do wewnętrznych systemów prawnych poszczególnych państw.

Stąd słusznie zauważył M. Zieliński, że we współczesnych konstytucjach doszło do skrzyżowania się norm krajowych i zewnętrznych (międzynarodowych). Niezwykle ważne jest więc dokonanie identyfikacji konkretnej normy prawnej, za którą stoi określona wartość podlegająca ochronie (Zieliński, 2011, s. 30). Następnie konieczne jest określenie przynależności danej wartości do konkretnego porządku prawnego. Wśród wartości chronionych konstytucjami, w tym polską, jest: państwo, zasady demokratycznego państwa prawa, podział władz, istnienie samorządu terytorialnego, własność prywatna, życie człowieka, a przede wszystkim sam człowiek.

Do wartości konstytucyjnych zaliczana jest również rodzina, czasem rozumiana w komentarzach jako emanacja instytucji typowej dla prawa naturalnego (Bałaban, 2011, s. 53). Według polskiego Trybunału Konstytucyjnego rodzina to *każdy trwały związek dwóch lub więcej osób, składający się z co najmniej jednej osoby dorosłej i dziecka, oparty na więzach emocjonalnych, prawnych, a przeważnie także i na więzach krwi. Rodzina może być pełna, w tym wielodzietna lub niepełna. Rodzina pełna składa się z dwojga osób dorosłych pozostających we wspólnocie domowej i związanych więziami uczuciowymi oraz wychowywanego przez nie wspólnego dziecka (dzieci). Rodzinę niepełną tworzy natomiast jeden dorosły i wychowywane przez niego dziecko (dzieci)* (orz. TK z 12.4.2011 r., SK 62/08, orz. Podaję za Banaszak 2012, s. 149).

Rodzina nie jest jednak wartością, która znajduje swoje odzwierciedlenie w każdej konstytucji. Na dwanaście analizowanych konstytucji tylko w siedmiu znalazła swoje odbicie w konkretnych zapisach konstytucyjnych, tj. w konstytucji Polski, Niemiec, Grecji, Irlandii, Włoch, Portugalii i Hiszpanii. Z kolei rodzina nie jest wartością konstytucyjną w Belgii, Danii, Francji, Luksemburgu, Holandii i Wielkiej Brytanii.

Konstytucja Francuska z 1958 r. nie zawiera żadnych regulacji dotyczących prawa człowieka i obywatela. Ograniczona została jedynie do przepisów ustrojowych i jest w dużej mierze spadkobierczynią pierwszej konstytucji z 1791 r. (Ardant, 1991, s. 15 n.). W konsekwencji brak odniesienia się do rodziny znajduje się również w innych konstytucjach, które wzorowe

były na francuskiej. I tak konstytucja belgijska z 1831 r. była wzorowana na francuskiej z 1791 r. i holenderskiej z 1815 r. (Palaci di Suni Prat, Comba, Cassella, 1993, s. 22). Brak ten nie został uzupełniony przy okazji rewizji konstytucji, jaka miała miejsce w 1993 r. Konstytucja holenderska została uchwalona w 1815 r. i również ona była pod dużym wpływem doktryny francuskiej. Stan ten nie zmienił się również po jej rewizji, która odbyła się w 1983 r. W końcu konstytucja luksemburska, obowiązująca od 1868 r., była wzorowana na konstytucji belgijskiej (Palaci di Suni Prat, Comba, Cassella, 1993, s. 367). Doktryna francuska miała również ogromny wpływ na ukształtowanie się koncepcji kolejnych konstytucji duńskich, łącznie z aktualnie obowiązującą z 1953 r. Wprawdzie zawiera ona część dotyczącą praw człowieka, jednak tylko w art. 76. wspomina się o obowiązku rodziny edukowania dzieci zgodnie z ogólnymi standardami szkoły podstawowej (Palaci di Suni Prat, Comba, Cassella, 1993, s. 69). Rodzina nie znalazła również swojego odzwierciedlenia jako wartość konstytucyjna również w aktach prawnych rangi konstytucyjnej Wielkiej Brytanii. Jest to zatem grupa państw ściśle powiązanych z **głębokimi przemianami filozoficznymi i politycznymi, jakie miały miejsce przed** rewolucją francuską (oderwanie chrześcijaństwa w Anglii od Rzymu – powstanie anglikanizmu), i dla **której naczelnymi wartościami były** wolność, równość i braterstwo w perspektywie między ludzkiej, jak i po niej. Kwestie rodziny zaś stały się sprawą mniej ważną (Volterra, 2006, s. 903 n.).

Całkiem odmienna sytuacja rodziny jest w konstytucjach państw uważanych za tradycyjnie chrześcijańskie, tj. katolickie (Polska, Włochy, Irlandia, Hiszpania i Portugalia), prawosławne (Grecja) lub katolicko-protestanckie (Niemcy). Należy jednak stwierdzić, że nie zawsze doktryna chrześcijańska leży u podłoża konkretnych zapisów ustawy zasadniczej tych państw, w tym i w odniesieniu do wartości, jaką jest rodzina. Prawie wszystkie zostały przyjęte po II wojnie światowej, tj. włoska w 1948 r., niemiecka w 1949 r., grecka w 1975 r. i w 1986 r. została nowelizowana, portugalska w 1976 r., hiszpańska w 1978 r. i polska w 1997 r. Jedynie konstytucja irlandzka pochodzi z okresu międzywojennego, tj. z 1937 r. W tej właśnie konstytucji najbardziej uwidacznia się wpływ doktryny chrześcijańskiej na poszczególne jej rozwiązania. Już w preambule konstytucja irlandzka rozpoczyna się w *Imię Trójcy Przenajświętszej*.

Można zatem powiedzieć, że w tej ostatniej grupie konstytucji odnie- sie do systemu wartości, w tym do rodziny, wynika niewątpliwie z treści typowych dla chrześcijaństwa, ale również i z dorobku cywilizacyjnego

wykształconego po II wojnie światowej. System tych wartości został zapisany przede wszystkim w aktach prawa międzynarodowego, poczynając od Powszechnej Deklaracji praw Człowieka przyjętej przez ONZ w 1948 r. Stąd rodzina jako wartość chroniona jest nie tylko w porządku konstytucyjnym, ale również i prawnomiędzynarodowym.

ZAKRES PRZEDMIOTOWY KONSTYTUCYJNEJ OCHRONY RODZINY

Analiza konkretnych zapisów ustawowych pokazuje, że istnieje dość znaczne zróżnicowanie, gdy chodzi o określenie pochodzenia rodziny, a tym samym poziom jej ochrony. Prawno-naturalne pochodzenie instytucji rodziny znajduje się w dwóch konstytucjach. Pierwsza z nich to konstytucja irlandzka, gdzie w art. 41. ust. 1. zapisano, że *Państwo uznaje rodzinę za pierwotnie naturalną i podstawową grupę społeczną (...)*. Ustawodawca irlandzki idzie jeszcze dalej i zapewnia ochronę tradycyjnej rodziny opartej na związku kobiety z mężczyzną przed atakami, w tym medialnymi. W art. 41. ust. 3. pkt. 1. postanowiono, że *Państwo zobowiązuje się otaczać szczególną opieką i chronić przed atakiem instytucję małżeństwa, która stanowi podstawę rodziny* (Konstytucja Irlandii, 2006). Podobną koncepcję ochrony rodziny przyjęto w konstytucji włoskiej, gdzie w art. 29. zd. 1. postanowiono, że *Republika uznaje prawa rodziny jako naturalnego związku (...)* (Konstytucja Włoch, 2004). W pozostałych konstytucjach podkreśla się znaczenie rodziny dla państwa lub społeczeństwa i z tego wywodzi się potrzebę konstytucyjnej ochrony tej instytucji. Nie ma deklaracji nakładających na państwo bezwzględny obowiązek ochrony rodziny.

W konstytucjach, w których rodzina jest uznawana za instytucję prawa naturalnego, jej prawa są nienaruszalne i niezmienne. Państwo nie może ingerować w jej kształt, oddając jak gdyby właściwość w tym zakresie prawu zwyczajowemu czy też systemom prawnym pozanormatywnym, w tym prawu religijnemu. Najsilniejsze takie sformułowanie znajduje się w art. 41. ust. 1. Konstytucji Irlandii, gdzie postanowiono, że małżeństwo jest *instytucją moralną, posiadającą niezbywalne i nienaruszalne prawa, uprzednie i nadrzędne wobec wszystkich praw ustanowionych...* (Konstytucja Irlandii, 2006). Co ciekawe, takiego stwierdzenia wyraźnie sformułowanego nie ma już w konstytucji włoskiej, *stającej na stanowisku prawnonaturalnego pochodzenia instytucji rodziny*. W art. 31. *włoski ustrojodawca wspomina jedynie o potrzebie wpierania rodziny w wypełnianiu jej podstawowych zadań, w tym macierzyństwa i udzielenia pomocy rodzinom wielodzietnym* (Konstytucja Włoch, 2004). W pozostałych konstytucjach ustawo-

dawcy zakładają jednak ingerencję ustawodawczą w kształtowanie się rodziny jako instytucji prawa, ograniczając tym samym wpływy innych systemów pozanormatywnych. Najdalej idące sformułowania w tym zakresie znajdują się w konstytucji hiszpańskiej, gdzie w art. 32. ust. 2. postanowiono, że ustawa będzie regulowała formy małżeństwa, a tym samym pośrednio i rodziny.

W większości konstytucji przyjmuje się, że podstawą rodziny jest małżeństwo. Zachodzące zmiany kulturowe pokazują, że już w czasach antycznych, w tym w prawie rzymskim, podstawą istnienia rodziny były więzi prawne czy pokrewieństwa, małżeństwo zaś było wprawdzie instytucją silnie powiązaną z rodziną, jednak uregulowania zwyczajowe czy prawne często istniały niezależnie od siebie. W prawie rzymskim małżeństwo członków rodziny podlegało kontroli *consilium domesticum*, a więc rady wielopokoleniowej rodziny, która żyła swoim rytmem skupionym wokół *pater familias*, i to niezależnie od losu poszczególnych małżeństw, w tym i małżeństwa samej głowy rodziny. Taka koncepcja ulegała zmianie, zwłaszcza pod wpływem religii chrześcijańskiej, dla której małżeństwo stało się czynnikiem kreującym rodzinę. Współcześnie związek koncepcji rodziny w powiązaniu z **małżeństwem coraz bardziej się rozluźnia. Za rodzinę w świetle prawa uznaje się również samotne matki lub ojców wychowujących dzieci** (Such-Pyrgiel, 2008b, ss.294-315).

Wiele niepokojów wzbudza tendencja uznawania za małżeństwo związku osób tej samej płci, a w konsekwencji i za rodzinę. Tendencje te można odnaleźć w niektórych konstytucjach będących przedmiotem naszej analizy. W szczególny sposób uwidacznia się ona w konstytucji hiszpańskiej, gdzie w art. 32. ust. 2. stwierdzono autorytatywnie, że *ustawa określi formy małżeństwa, wiek i zdolność do jego zawarcia, prawa i obowiązki małżonków, przyczyny separacji i rozwiązania oraz ich skutki*. Jest to zatem odejście od prawnego-naturalnego pochodzenia instytucji rodziny i małżeństwa na rzecz autorytatywnego rozstrzygnięcia przez państwo nawet o formie małżeństwa. Stąd też w 2005 r. zmodyfikowano kodeks cywilny ustawą 13/2014, wprowadzając do art. 44. zapis o uznaniu związku osób tej samej płci jako związku małżeńskiego z pełnymi prawami.

Diametralnie odmienne stanowisko zajął polski ustawodawca, który w art. 18. konstytucji stwierdził, że *małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej*. Stanowisko polskiego ustrojodawcy może bywa określane często jako konserwatywne. Jednak w doktrynie

słusznie zauważa się, że zapis ten nie neguje faktycznego istnienia związków osób tej samej płci. Nie są też przewidziane żadne sankcje karne czy administracyjne z tytułu takiego stylu życia. Czym innym jednak jest kwestia rejestracji związków osób tej samej płci i wyposażania ich w te same uprawnienia, jakie ma małżeństwo rozumiane jako związek mężczyzny i kobiety Banaszak 2012, s. 148).

Rodzina, niezależnie o przyjętej koncepcji jej pochodzenia, winna być prawnie chroniona i wspierana przez państwo. W art. 6. ust. 1. Konstytucji Niemieckiej postanowiono, że *małżeństwo i rodzina znajdują się pod szczególną ochroną porządku państwowego* (Konstytucja Niemiec, 2008). Zakres tej ochrony został określony w BGB i innych ustawach szczególnych. Polski ustawodawca w art. 47. Konstytucji RP stwierdził, że *każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym*. W tym przypadku ustawodawca odniósł się do ochrony rodziny pojmowanej jako dziedzictwo historii minionych pokoleń. Stąd ochronie podlega nie tyle sama instytucja, co szacunek do niej, a także ochrona dobrego imienia tak rodziny, jak i jej poszczególnych członków (Banaszak, 2012, s. 296). W art. 41. ust. 2. konstytucji irlandzkiej postanowiono, że *państwo zapewnia ochronę rodziny w jej tworzeniu i autorytecie jako niezbędnej podstawy porządku społecznego, koniecznej dla dobra Narodu i Państwa (...)*. W art. 41. zd. 1. konstytucji włoskiej ochronę rodziny przez państwo wyrażono poprzez wskazanie sposobów tego wsparcia, tj. *Republika wspiera środkami ekonomicznymi i innymi środkami zakładanie rodziny i wykonywanie związanych z tym obowiązków, szczególnie względem otaczając rodziny wielodzietne (...)*. Deklaracji o zaangażowaniu państwa w ochronę rodziny nie ma w konstytucji Portugalii i Hiszpanii.

W końcu konieczne jest wskazanie istotnych elementów składowych rodziny, które podlegają ochronie konstytucyjnej. Na pierwszym miejscu należy wymienić dzieci oraz osoby słabsze, tj. starców czy inwalidów. Ustawodawca niemiecki skoncentrował się na szczególnej ochronie dzieci (art. 6. ust. 2.), również pozamałżeńskich (art. 6. ust. 5.) oraz matki z dzieckiem (art. 6. ust. 4. i 5.). W art. 21. ust. 2. konstytucji greckiej szczególnej ochronie państwa podlegają rodziny wielodzietne, dzieci, osoby starsze i inwalidzi. W art. 41. konstytucji irlandzkiej ochronie podlega również kobieta, która decyduje się zająć wyłącznie opieką nad dziećmi, rezygnując świadomie z kariery zawodowej. Zadaniem państwa jest kobietę taką zabezpieczyć ekonomicznie, zapewne poprzez system zasiłków. W art.

31. konstytucji włoskiej ustawodawca zobowiązuje się do ekonomicznego wsparcia nowych rodzin oraz kobiet w ciąży. Na szczególną uwagę zasługuje ochrona dzieci pozamałżeńskich i zrównanie ich statusu prawnego z dziećmi zrodzonymi w związkach legalnych, np. w art. 30. zd. 2. konstytucji włoskiej i art. 36. ust. 4. konstytucji portugalskiej.

Kolejny element dostrzeżony przez regulację prawną w niektórych konstytucjach to równość stron w małżeństwie, będącym podstawą istnienia rodziny. W art. 36. ust. 3. konstytucji portugalskiej postanowiono, że *małżonkowie mają te same prawa i obowiązki w zakresie zdolności prawnej i politycznej oraz utrzymywania i wychowywania dzieci*. Podobne stwierdzenie znajduje się w art. 32. ust. 1. konstytucji hiszpańskiej, gdzie przy deklaracji prawa każdego do zawarcia małżeństwa dodano, że musi ono respektować zasadę równości. Polski ustawodawca poszedł za europejskimi regulacjami i w art. 33. ust. 1. postanowił, że *kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym*. W ten sposób przyjęta zasada równouprawnienia małżonków nie daje jednak podstaw do twierdzenia, że ustawodawca Polski czy innych państw europejskich dąży do zatarcia wszelkich różnic pomiędzy płciami, dowodem czego jest dość silna ochrona macierzyństwa, stanu typowego tylko dla kobiety (Banaszak, 2012, s. 235-237). Wyraźna ochrona macierzyństwa występuje w konstytucji polskiej, greckiej (art. 21. ust. 1.) i włoskiej (art. 31. zd. 2.).

PODSUMOWANIE

Tradycyjny model rodziny, wykształcony w Europie na bazie m.in. prawa rzymskiego i wartości chrześcijańskich, obecnie doznaje daleko idących przeobrażeń. Dostrzegalne są one w doktrynie prawniczej, w mediach, ale przede wszystkim w praktyce życiowej. Odzwierciedlenie tych zmian stopniowo uwidacznia się w warstwie normatywnej niektórych państw o dużym stopniu zlaicyzowania, w tym we Francji, Belgii, Holandii, Luksemburgu czy Hiszpanii. Zmiany te mniej uwidaczniają się w krajach, w których liczba wierzących chrześcijan jest znaczna, jak w Irlandii, w Polsce, we Włoszech czy nawet w Niemczech. Stąd też w tej ostatniej grupie konstytucji uwidacznia się koncepcja rodziny jako instytucji prawno-naturalnego pochodzenia, koncepcji typowej dla doktryny chrześcijańskiej. Podstawą istnienia rodziny jest małżeństwo rozumiane jako związek mężczyzny i kobiety. W pozostałych zaś konstytucjach instytucja rodziny spostrzegana jest jako jedna z instytucji prawa, która może

być modelowana według uznania ustawodawcy. Najbardziej wyraźnym przykładem takiego rozwiązania jest konstytucja hiszpańska, gdzie ustawodawca rezerwuje sobie prawo do określenia form małżeństwa.

Analiza wybranych konstytucji pozwala jednak uchwycić pewne elementy rodziny wspólne dla wszystkich. Do nich należy zaliczyć ochronę dzieci, zrównanie dzieci poza małżeńskich z małżeńskimi oraz wprowadzenie równości małżonków. W tym ostatnim przypadku nie chodzi jednak o zniesienie czy zatarcie wszelkich istniejących różnic pomiędzy płciami, lecz o wypełnianie obowiązków rodzinnych, prawo do rozwoju intelektualnego i zawodowego.

Wśród zasad analizowanych konstytucji chwili uwagi wymaga kwestia równości, która stała się centrum dyskusji w ramach tzw. nurtu myślowego określanego jako *gender*. Zasady konstytucyjne jak na razie są obce tej ideologii dążącej do jak najdalej idącego zniesienia różnic między mężczyzną i kobietą. Należy się zatem spodziewać coraz większego nacisku medialnego i wyborczych środowisk społecznych na wprowadzenie stosownych zmian w zapisach konstytucyjnych, co może wywołać dalsze niepokoje społeczne. Pluralizm ideologiczny oraz wielokulturowość, które stały się jedną z wartości zachodniej cywilizacji w drugiej połowie dwudziestego wieku, są zagrożone przez dążenie do ujednoczenia czy nawet narzucenia jednego słusznego poglądu. Rodzi się zatem pytanie o dalszy los wartości europejskich chronionych przez konstytucje.

REFERENCES:

- Ardant, Ph. (1991). *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paryż, LGDJ.
- Augustyniak, M. (2012). *Sokrates wobec powinności moralnej i prawnej*. „Journal of Modern Science” 1/12.
- Bałaban, A. (2011). *Katalog zasad naczelnych Konstytucji w polskich podręcznikach prawa konstytucyjnego*, [w:] A. Bałaban, P. Mijała, *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Banaszak, B., Malicka, A. (tłum.) (2008). *Konstytucja Niemiec*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Banaszak, B. (2012). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Dyjakowska, M. (2007). *Prawno-obyczajowe aspekty rodziny rzymskiej w poezji Horacego*, [w:] A. Dębiński, M. Wójcik (red.) *Wokół problematyki małżeństwa*

- w prawie rzymskim. Henrico Insadowski (1888-1946) in memoriam. Lublin: KUL.
- Evans Grubbs, J. (1995). *Law and Family in Late Antiquity. The Emperor Constantine's Marriage Legislation*. Oxford: University Press.
- Grabowska, S. (tłum.) (2006). *Konstytucja Irlandii*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Kaniewska, M. (2013) *Zmiany klimatyczne jako czynnik pogłębiający nierówności społeczne*. *Journal of Modern Science*. ss.437-452
- Levi-Strauss, C. (1996). G. Godlewski i inni (oprac.) *Wiedza o kulturze, cz. I. Antropologia Kultury. Zagadnienia i wybór tekstów*, Warszawa: UW.
- Misztal-Konecka, J. (2007). *Incestum w prawie rzymskim*, Lublin: KUL.
- Moldawa, T. (tłum.) (1993). *Konstytucja Hiszpanii*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Palaci di Suni Prat, Comba, E. i Cassella F. M. (1993). *Le costituzioni dei paesi della Comunità Europea*, Pavia: Gianni Iuculano Editore.
- Rominkiewicz, J. (2012). *Władza ojcowska w starożytnych Atenach*, [w:] J. Rominkiewicz (red.), *Rodzina i jej Prawa*. Wrocław: Kolonia Limited 2012.
- Such-Pyrgiel, M. (2008a). Styl życia i czas wolny singli we współczesnym społeczeństwie [w:]W. Muszyński (red.) *Czas ukoj nas? Jakość życia i czas wolny we współczesnym społeczeństwie*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Such-Pyrgiel, M. (2008b). *Zjawisko singli w nowoczesnym społeczeństwie* [w:] U. Bejma (red.) *Spółczesność Polskie w procesie zmian*. Warszawa: Wyd. UKSW.
- Tomanek, P. (2012). *New „vision” for the family in Slovakia*. „Journal of Modern Science” 3/14.
- Witkowski, Z. (tłum.) (2004). *Konstytucja Włoch*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Volterra, E. (2006). *La rivoluzione francese e il diritto di famiglia*, [w:] 1956-2006. *Cinquant'anni di corte costituzionale*, t. II, Roma: Corte Costituzionale.
- Volterra, E. (2006). *Matrimonio. Diritto Romano*, [w:] 1956-2006. *Cinquant'anni di corte costituzionale*, t. II, Roma: Corte Costituzionale.
- Zawisza, J. (2013). *Przestępczość nieletnich przyczyną wykluczenia społecznego*, „Journal of Modern Science” 3/18.
- Zieliński, M. (2011). *Zasady i wartości konstytucyjne*, [w:] A. Bałaban, P. Mijała, *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku*, Szczecin: Wydawnictwo. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.